

Sabrani članci o etičnim javnim djelatnicima i mirotvornoj ulozi religija

Alen Kristić, *Prognani u zaborav. Fragmenti o pozitivnom potencijalu religioznog*, Zagreb – Sarajevo, Synopsis, 2016, 682 str.

Mato Zovkić

mato.zovkic@bih.net.ba

Alen Kristić rodio se 1977. u Sarajevu, a odrastao u Varešu. Završio je Franjevačku klasičnu gimnaziju u Visokom, diplomirao na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu. Prevodi i piše publicističke radove s područja religijskoga i kulturalnoga pluralizma. Između ostaloga, preveo je s njemačkog *Etiku* Dietricha Bonhoeffera¹ te uredio dvije knjige sabranih članaka o univerzalnoj etici za rad u školama Bosne i Hercegovine: *Svjetski etos pod školskim krovom. Priručnik za integriranje svjetskog etosa u nastavne procese* i *Svjetski etos. Dokumenti – utemeljenja – primjene*, a u ovom je časopisu objavljena i moja recenzija obiju knjiga.² Iz obitelji je ponio iskustvo religijskoga pluralizma i vrlinu čitanja različitih knjiga. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu sprema disertaciju o kritičkom propitivanju katoličke religioznosti u zemljama regije nakon urušavanja komunizma, kroz prizmu talijanskoga filozofa Giannija Vattima (r. 1936., u dva navrata bio biran za člana Europskoga parlamenta, predaje u Torinu, gostuje u SAD-u i piše na engleskom).

U ovoj knjizi Kristić nudi zanimljive informacije i refleksije o religijski i kulturalno drukčijima radi suradnje u izgradnji trajnoga mira i doprinosa općem dobru. Pojedinačno ih je objavljivao u mjesečniku bosanskih franjevaca *Svjetlo riječi* od 2001. do 2010. godine, zahvalan ondašnjem uredniku fra Mirku Filipoviću koji je njemu i drugoj trojici autora dao mogućnost informiranja i kreativnoga razmišljanja u novoj rubrici »Upoznajmo druge«. Ondašnji član uredništva *Svjetla riječi*, fra Ivan Šarčević, izdao je 2008. godine iz objavljenih radova u tri sveska odabir članaka iz svih dotadašnjih brojeva *Svjetla riječi* pri-

¹ Rijeka, Ex Libris, 2009, 412 str.

² Mato Zovkić, Građa za promicanje univerzalnog etosa u pluralnoj BiH, Alen Kristić (ur.): *Svjetski etos pod školskim krovom. Priručnik za integriranje svjetskog etosa u nastavne procese*, Sarajevo, TPO Fondacija, 2014, 152 str.; Alen Kristić (ur.): *Svjetski etos. Dokumenti – utemeljenja – primjene*, Sarajevo, TPO Fondacija, 2014, 290 str., *Nova prisutnost*, 13 (2015) 1, 116-125.

godom 25. obljetnica izlaženja toga mjesečnika bosanskih franjevaca. Za prvi svezak, naslovljen *Priprava puta*, izbor je načinio Ladislav Tadić. Uvrstio je i dva rada Alena Kristića. Za drugi svezak, naslovljen *Naše jedino vrijeme*, izbor je obavio Ivan Lovrenović te uvrstio i tri Kristićeva rada. To je znak da su ovi radovi čitani i cijenjeni.

Na prijedlog autora, predgovor ovoj knjizi napisao je dr. Günther Gebhardt, djelatnik *Fondacije Weltethos*, koju je 1993. osnovao Hans Küng sa suradnicima kao sredstvo za suradnju religija u promicanju ljudskog dostojanstva, pravde i mira u svijetu. Kristić surađuje već dvadesetak godina s tom fondacijom. Dr. Gebhardt ističe u svom predgovoru da mirotvorna snaga religija nije samo teoretska mogućnost nego ostvariva želja te je zajedno s našim autorom uvjeren da religije

»mogu i trebaju ne dijeliti nego graditi mostove... Kristić zna da je dobro i korektno poznavanje Drugoga, njegove religije i kulture, nužno kad se jedni drugima približavamo i jedni s drugima želimo graditi budućnost.«

Naš autor je u ovu knjigu uvrstio 78 svojih radova objavljenih u *Svjetlu riječi* od 2001. do 2010. godine koje je podijelio u devet podnaslova:

- I. *Braniteljice i branitelji ljudskosti*, 9-126, šest žena i devet muškaraca;
- II. *Junakinje i junaci mira*, 127-240, četiri žene i jedanaest muškaraca;
- III. *Mirovna posredovanja*, 241-274;
- IV. *Zaboravljena srodnost*, 275-354, devet radova gdje je uspoređen Isus s Budom i Muhamedom te otvorenost Franje Asiškoga i Marka Antonija de Dominisa prema drukčijima;
- V. *S religijskih izvora*, 355-449, uz glavne nekršćanske religije, prikaz Luthe-rova i Kalvinova pokreta te Mormona, Atosa i Malteških vitezova;
- VI. *Kršćanstva s kraja svijeta*, 451-502, o kršćanima Bliskog Istoka i Kine;
- VII. *Postmoderna lica religijskog*, 503-537, prikaz bahaizma, *new agea*, scijen-tologije i ekumenskoga pokreta iz Taizéa u Francuskoj;
- VIII. *U procjepu povijesti*, 539-592, društveno-religijska situacija u Iraku, Afganistanu, Iranu, Libanonu, Tibetu, Irskoj i Poljskoj;
- IX. *Usud nemilosti*, 693-652, o Eskimima, Laponcima, Inkama, Romima, Baskima te svjetskom etosu.

Na kraju svakog poglavlja autor donosi osnovnu literaturu kojom se poslužio. Izvori njegovih spoznaja su novije studija o drukčijima, osobito ženama u velikim religijama. Njegov omiljeni autor je Hans Küng sa svoja tri djela o islamu i izlaganjima o svjetskom etosu. Zove ga katoličkim teologom. Küngu je, međutim, 1973. godine Kongregacija za nauk vjere zabranila predavati na fakultetima gdje studiraju katolički kandidati za svećenike, ali mu je država povjerila da

nastavi profesorsku službu u Tübingenu. To je bio povod da počne proučavati tri monoteističke religije sa stajališta dijaloga. S dvojicom kolega iz Tübingena držao je niz predavanja o religijama s dijaloškoga stajališta u ljetnom semestru 1981./82., a zatim s njima napisao knjigu *Kršćanstvo i svjetske religije. Uvod u dijalog s islamom, hinduizmom i budizmom*.³ Slijedile su dijaloške monografije o svakoj monoteističkoj religiji.⁴ Muslimanski intelektualci s iskustvom religijskoga pluralizma sa zanimanjem čitaju što o njihovoj vjeri, povijesti i sadašnjosti piše ovaj kršćanin. Musliman doktorand Orhan Jašić izradio je pod vodstvom profesora Rešida Hafizovića disertaciju *Učenje islama u teologiji religije Hansa Künga* na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu i obranio je 14. prosinca 2016. Džepnu knjigu »Mala povijest Katoličke crkve«, izdao je Hans Küng najprije na engleskom 2001. godine, a zatim njemački izvornik 2002. godine. U predgovoru podsjeća na svoja druga djela o ekumenizmu i reformi Crkve te najavljuje kritično vrednovanje monarhijskoga papinstva i nekih struktura u Crkvi, ali također ističe: »Katolička crkva kao zajednica vjernika, unatoč svim iskustvima s nemilosrdem rimskoga sustava, do danas je ostala moja duhovna domovina (*meine geistliche Heimat*).« Ova knjiga prevedena je i na hrvatski,⁵ a naš je autor navodi u popisu literature uz svoj rad o teološkom temelju međureligijskih odnosa (str. 284). Küng je 14. i 15. svibnja 2009. pohodio Sarajevo te predstavio projekt svjetskog etosa. Na Fakultetu islamskih nauka održao je 15. svibnja predavanje »Kršćansko-muslimanski dijalog danas«. Takav Küng inspiracija je Alenu Kristiću. Zato je zamolio Künga da napiše predgovor za njegovu knjigu *Graditeljice mira. Društveno-politički angažman dobitnica Nobelove nagrade za mir*.⁶ Küng ih nabroja poimence te ih oslovljava kao »petnaest hrabrih žena« koje su imale građansku hrabrost (*civil courage*). One se

»ističu hrabrošću ne u ratu, u vojsci nego za mir u civilnom području... Mirovni angažman, civilna hrabrost petnaest žena dobitnica Nobelove nagrade za mir mogla bi biti i za Europu i za Bosnu i Hercegovinu paradigmatična. One pokazuju da je moguće prevladati logiku sukoba, borbe i rata, te razviti logiku pomirenja i opraštanja u svrhu miroljubivog suživota. Žene poput ovih predstavljaju istinske heroje koje naše vrijeme treba.«

Budući da u Bosni i Hercegovini žive kao većinsko stanovništvo slavenski muslimani, autor u desetak priloga obrađuje nastanak islama te današnje odnose kršćana i muslimana. Analizi novoga stava Katoličke crkve prema nekr-

³ *Christentum und Weltreligionen. Hinführung zum Dialog mit Islam, Hinduismus und Buddhismus* (mit Josef van Ess, Heinrich von Stietencron und Heinz Bechert), München, Piper, 1984, na hrv. prev. Darija Domić, Zagreb, Naprijed, 1994; usp. Mato Zovkić, Međureligijski dijalog kršćanskih stručnjaka s islamom, hinduizmom i budizmom, *Crkva u svijetu*, 29 (1994) 4, 465-470.

⁴ *Das Judentum. Die religiöse Situation der Zeit*, 1991; *Das Christentum. Die religiöse Situation der Zeit*, 1994; *Der Islam. Geschichte, Gegenwart, Zukunft*, 2004.

⁵ *Katolička crkva. Kratka povijest*, Zagreb, Alfa, 2007.

⁶ Sarajevo, TPO Fondacija, 2012, 278 str.

šćanskim religijama (277-284) dao je küngovski podnaslov: »Svjetovna moć u Crkvi ne ubija samo dobrotu već i dijalošku sposobnost«. S pravom temelji nov pristup drukčijima na Deklaraciji o religijskoj slobodi Drugoga vatikanskog sabora. Mi katolici prihvaćamo s međunarodnim pravom da ljudsko dostojanstvo drugih kršćana i pripadnika nekršćanskih religija traži punu slobodu odabira i prakticiranja religije, bez obzira jesmo li gdje manjina ili većina. Žali što su crkveni poglavari tijekom povijesti sluganski podupirali svjetovne moćnike i proziva današnje vjerske poglavare u Bosni i Hercegovini što se hrabrije ne distanciraju od »vladajućih političkih struktura« (283). Ističe da je »preduvjet autentičnih kršćansko-muslimanskih odnosa ozdravljenje povijesnog sjećanja« (282-298). S tugom konstatira da su »kršćani i muslimani veoma rano razvili tradicionalističke strategije imunizacije protiv spoznaja druge strane« (295). Zaključuje da je »islam kršćanstvu opomena protiv dogmatiziranja, a kršćanstvo islamu protiv legaliziranja«. Proročki rečeno, ali kako to provesti? Žali što nositelji kritičkih glasova u islamskim zemljama uglavnom bivaju silom ušutkani ili protjerani na Zapad. Muslimani će mu sigurno ubrojiti u veliku hrabrost poziv kršćanima da liječe ostatke socijalno-ekoloških nepravda u muslimanskim zemljama koje su ostavili kršćani kolonizatori. Nada se da će muslimani koji sada žive u zapadnim zemljama doprinijeti preporodu muslimansko-kršćanskih odnosa.

U kur'anskom prikazu Isusova djetinjstva i djelovanja ističe da su kršćani Isusov identitet izricali kategorijama grčke filozofije i predlaže pomak s ortodoksije na ortopraksiju u vezi s Isusom: nasljedovanje njegova mirotvorstva i ljubavi prema neprijateljima. Pri obradi teme zašto Kur'an ne priznaje Isusovu smrt na križu pa ni uskrsnuće, ističe da je »sabijena sva razlika između kršćanstva i islama u liku Boga stradalnika, objavljenog u Isusu, pogubljenom na križu« (307). U nijekanju križa vidi svodenje Boga na zemaljskog moćnika i strah od Božjeg poštivanja ljudske slobode te predlaže kršćanima i muslimanima da u križu Isusovu gledaju poziv na oprez pred zemaljski uspješnom vjerom. Prilogu o Isusu u muslimanskoj mistici dao je naslov »Utjelovljenje savršene ljudskosti« (314-321). Rumi i drugi mistici zovu Isusa Božjim prijateljem koji je prema ljudima bio velikodušan kao tekuća voda i blag kao sunce. Majka Isusova prema islamu je »Gospodarica Božjih službenica« (322-330). »Pojavu Marije u snu noseće žene muslimanke tumače kao dobar znak – najavu blagoslova Božjeg za dijete« (329).

U prilogu »Žene u zaboravu muškaraca« (331-338) pjesničkom maštovitosti prikazuje Hatidžu, Muhamedovu prvu ženu, koja mu je prva povjerovala da prima od Boga objavu, zatim njegovu kćer Fatimu, koja se zauzimala za siromahe i uspostavljala socijalnu pravdu te obrazovanu ženu Ajsu, koja je među Muhamedovim suradnicima poštivana kao »mjerodavna tumačiteljica hadisa i stručnjakinja na području šerijata« (337). Muhameda prikazuje kao Proroka islama i Arapa (386-393) te zajedno s Küngom predlaže povijesnu samokritič-

nost današnjim kršćanima i muslimanima. U vrhunske sposobnosti Muhameda ubraja ulogu državnika i vojskovođe koji je organizirao strogo monoteističku vjersku zajednicu (*uma*) »postavši priznatim sucem među dotada zavađenim medinskim plemenima« (391). Muhamedove vojne pothvate tumači kao nužne jer je »u to vrijeme sila bila legitimno sredstvo za ostvarenje uvjeta za život« (392). S posebnom simpatijom oslikava sufije koji su često bili progonjeni u vlastitoj zajednici, ali su svojim postupcima i učenjem očitovali Božje milosrđe i poticali na obraćenje (394-404).

Poglavlju o nestajanju kršćana u arapskim muslimanskim državama daje tugaljiv podnaslov: »Arapskim kršćanima, predodređenima za ulogu posrednika između Istoka i Zapada, prijeti nestanak« (495-502). Tu navodi izjavu jordanskog princa Hassana bin Talala koji žali što se arapski kršćani rasejavaju i želi da »nađu svoje mjesto u budućem arapskom svijetu« (501). Ovaj tolerantan muslimanski intelektualac i istinski promicatelj dijaloga napisao je knjigu *Christianity in the Arab World*, prevedenu na više jezika, kojom svojim muslimanskim sunarodnjacima predstavlja kršćanske Crkve među Arapima te izražava želju da arapski kršćani nađu svoje mjesto u arapskom svijetu na vlastitu dobrobit te na zajedničko dobro muslimana i kršćana.⁷

U posljednjem prilogu pojašnjava nastanak rubrike *Svjetla riječi* »Upoznajmo druge« s programom »rušiti predrasude i stvarati nove horizonte povjerenja« (643-652) te izražava žaljenje što je novo uredništvo tu rubriku dokinulo.

Alen Kristić je katolički publicist s iskustvom religijskoga pluralizam u Bosni, oduševljeni pobornik svjetskoga etosa kao sredstva za suradnju religioznih i nereligioznih građana u izgradnji pravednih društvenih odnosa i mira. Alergičan je na dodvoravanje vjerskih poglavara svjetovnim moćnicima te ponekad toliko kritizira »svoje« da katolike ogorčava, a protivnicima Crkve daje podlogu za nastavak izrugivanja kršćanstva u povijesti i danas. Osobno se nadam da će u disertaciji koju sprema odgovoriti zašto ne možemo bez religijskih poglavara i institucija u vršenju svoga kršćanskoga poslanja u pluralnom svijetu. Ova je knjiga vrijedan prilog takvom vjerničkom traganju i toplo je preporučujem svima koji imaju hrabrosti biti religijski, etnički, kulturno drukčiji, ali i prihvaćati »druge« sa svim njihovim ljudskim i religijskim pravima. Tim više, što Alen Kristić piše zanimljivo i pregledno, a pojedini odlomci i rečenice su biseri umjetničke proze.

⁷ El Hassan bin Talal, *Christianity in the Arab World*, Amman, 1994, 120 str.